

Csuka Gyöngyi – Szívós Mihály

Rangsorok és tükörképek – ahogy a leendő hallgatók választanak

A tanulmány a szerzők felmérésének adatait dolgozza fel, amely vizsgálta azt, mennyire ismerik a leendő hallgatók az egyetemi rangsorokat, és hogyan veszik azokat figyelembe döntéseik során. A többség ismeri, de azok korántsem válnak meghatározó tényezővé a döntéseikben. Hangsúlyosan veszik figyelembe azt, hogy jó tanáraik legyenek, hasznosítható tudásra tegyenek szert, és végül az elhelyezkedésüket biztosító diplomához jussanak. Megpróbálnak több forrásból is ismeretekhez jutni, és az is megmutatkozott, hogy ezek közül az internet vált a legfontosabbá, amelyet már felkészülten és rutinszerűen használnak. Kimutatható, hogy ugyanakkor a személyre szabottabb tájékoztatási formákat is keresik, amelyek számát a jövőben célszerű lenne gyarapítani.

Journal of Economic Literature (JEL) kód: Z13

Kulcsszavak: egyetemi rangsorok, egyetemi felvételi tájékoztatás, egyetemek választása, leendő hallgatók döntési folyamatai, internetes források, egyetemválasztást befolyásoló tényezők, erőforrásokat megtakarító döntések

Évről évre több tízezer érettségiző diák választ magának felsőoktatási intézményt. Ebből az egyszerű tényből az következik, hogy a jelentkezőknek megbízható támpontokra van szüksége az egyetemekről, főiskolákról és az általuk kínált szakokról, a megszerzhető diplomákról, valamint arról, hogy a velük járó szaktudással mennyire lehet boldogulni a munka világában. A hiányos információk a hallgatójelöltek számára meghosszabbítják a keresési időt, nehezé teszik a döntést, és nem utolsósorban az egész pályaválasztási folyamatot lelassítják és így költségesebbé teszik azt mind a családok, mind pedig a felsőoktatási intézményeket fenntartó háttérintézmények számára, beleértve természetesen az államot is. A jól megfontolt, a képességekhez, az eddig elért tudáshoz és az anyagi helyzethez jól illeszkedő reálisabb intézmény- és szakválasztás bizonyára csökkentené a lemorzsolódó, a felsőoktatási intézményekből végül kimaradó hallgatók számát is.

A kérdőíves felmérésünkkel mindenekelőtt azt vizsgáltuk, hogy a felsőoktatási tanulmányokat megcélzó középiskolás diákok milyen szempontok alapján választják ki azt az intézményt, illetve intézményeket, amelyekhez azután végül beadják jelentkezési lapjukat. Egy meglehetősen nagyjelentőségű társadalmi csoport tájékozottságát és döntési

Csuka Gyöngyi tudományos segédmunkatárs a Magyar Tudományos Akadémia – Pannon Egyetem – Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Regionális Innovációs és Fejlesztési Hálózati Kutatócsoportjában. E-mail: gycsuka@gtk.uni-pannon.hu

Szívós Mihály tudományos főmunkatárs a Magyar Tudományos Akadémia – Pannon Egyetem – Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Regionális Innovációs és Fejlesztési Hálózati Kutatócsoportjában. E-mail: szivos@eik.bme.hu

szokásait vizsgáltuk azzal a céllal, hogy rávilágíthassunk azokra a módokra, ahogyan megpróbálnak eligazodni a felsőoktatási intézmények kínálta továbbtanulási lehetőségek dzsungelében. Ezen belül kutatásunk egyik fókuszpontja az volt, hogy a felsőoktatási rangsorokat mennyire ismerik, s mennyire veszik figyelembe. Emellett rákérdeztünk arra, hogy a rangsorokon kívül még honnan és milyen információkhoz jutnak hozzá.

A magyarországi felsőoktatás számokban – intézmények, hallgatók, képzési formák

A hazai felsőoktatási intézményekbe 2004-ig évről évre egyre több jelentkezőt vettek fel. Ezután megtorpanás következett be a jelentkezők létszámában, aminek az volt a legfontosabb oka, hogy a korábbi demográfiai hullámba tartozó férfiak és nők gyermekei is elhagyták az egyetemista kort és egy (a hatvanas évek elején lezajlott) demográfiai hullámvölgy kohorszába tartozó szülők gyermekei jelentek meg – természetesen sokkal kisebb létszámban – az egyetemek és főiskolák kapujában, miközben az utóbbiak száma megnőtt, azaz a leendő hallgatókért folyó verseny még élesebbé vált.

1. táblázat

Nappali tagozatos hallgatók a felsőoktatásban

	Hallgatók száma (fő)	Új belépők száma (fő)	Első évfolyamosok száma (fő)	Külföldi hallgatók száma (fő)	Államilag finanszírozott hallgatók száma (fő)	Oklevelet, tudományos fokozatot, címet szerzettek száma (fő)
2005	424 161	98377	137 781	14 491	216 463	70 369
2006	416 348	91958	123 565	15 110	218 777	65 892
2007	397 704	82915	107 606	15 459	212 405	63 356
2008	381 033	79075	106 514	16 916	211 781	59 507

Forrás: KSH

Az egyetemi hallgatók összlétszámában is megmutatkozik a demográfiai hullámvölgy hatása, amit még a csökkenés irányába befolyásol az érettségizetteknek a kohorszokon belüli aránya, az államilag finanszírozható hallgatói létszám kerete, valamint az alsó felvételi ponthatár. Amellett, hogy az első évfolyamot elkezdők száma is fokozatos csökkenést mutat, a végzősök létszáma is csökkenni kezd, mivel a nemzedéki létszámcsökkenés hatása lassan végigvonul az egyetemeken és főiskolákon, hiszen 2009-ben és 2010-ben a 2004-ben felvett hallgatók többsége is elhagyja már ezeket az oktatási intézményeket. Lényegbevágó tehát, hogy megfelelő oktatási intézményt válasszon a felvételi előtt álló diák. Nemcsak intézményt választ a jelentkező, hanem a képzés formájáról is dönt: nappali, esti, esetleg levelező képzésben folytatja tanulmányait.

A felvételi eljárás sikerességét számos tényező befolyásolja. Miközben a jelentkezők igyekeznek pluszpontokhoz jutni és az érettségi pontok is fontos befolyásoló tényezők,

addig az egyetemek más és más ponthatárokat szabnak meg szakonként az előző évi jelentkezési és sikerességi arányok alapján. A végzős középiskolásoknak – a leendő egyetemi és főiskolai hallgatóknak – emellett még sok más szempontot kell összehangolniuk. *Kuráth (2007:100)* kutatásai azt mutatják, hogy a fent említett tényezők mellett fontos szerepet játszik a döntés meghozatalakor a képzés helyének és a lakóhelynek a távolsága, a képzés formája, illetve az életkor. A távolság meghatározásakor két szélsőség a jellemző: vagy a szülőkhöz közel, vagy éppen tőlük minél távolabbi intézményt jelölnek meg jelentkezéskor. Vizsgálatában ez utóbbi csoportba tartozott a többség. Ennek a megállapításnak azonban ellentmondanak felmérésünk eredményei is. A három évvel ezelőtt készített felmérés idején még nem érződött a gazdasági válság hatása, hiszen a felsőoktatásban való részvétel nagyon költségigényes vállalkozás mind a hallgatók, mind pedig családjuk számára.

A felsőoktatási rangsorok készítésének módszertani kérdései

Az elmúlt másfél évtizedben folyamatosan nőtt a felsőoktatási intézmények száma, amelynek során a 2000-ben lezajlott egyetemi integráció csak átmeneti megtorpanást jelentett. De éppen vizsgálatunk időszakában a hallgatói létszám csökkenése és költségvetési okok miatt megindult az egyetemi integráció második hulláma, melyet elsősorban az jellemez, hogy a főiskolák igyekeznek behúzódni valamely nagyobb egyetem védőszárnyai alá, vagy kivételképpen maguk válnak egyetemmé (például: Óbudai Egyetem). Bár most már csökken a felsőoktatási intézmények száma, ennek ellenére a szakok száma nem csökken jelentősen, s a kínálat csak más intézmény keretében jelenik meg. A kibővült választási lehetőségek, de főleg a figyelembe veendő tényezők száma miatt egyre nehezebb választani, és ezért a továbbtanulni akaró középiskolásoknak egyre több támpontra, útbaigazításra és megbízható információra van szükségük az egyetemekről és főiskolákról. Az intézményeknek is érdeke, hogy megkülönböztessék magukat a hasonló képzést nyújtó többi felsőoktatási intézménytől (*Kozma 2006:843*). Ennek egyik eszköze lehet, ha honlapjukon, nyílt napjaikon, egyéb rendezvényeken hivatkoznak a felsőoktatási rangsorban elért jó helyezéseikre.

Magyarországon a legelterjedtebbek a *Felvi*, a *HVG*, a *Népszabadság Top* és a *Heti Válasz* rangsorai. A piacon jelen van még az Universitas Press Felsőoktatás-kutató Műhely valamint a *Népszabadság* rangsora. A külföldi rangsorok közül elsősorban az *US News and World Report* című újságét az USA-ban, a *Times* napilapét Nagy-Britanniában, a *Spiegel* és a *Der Zeit* újságokét Németországban tekintik mérvadónak. A shanghaii Jiao Tong Egyetem által szerkesztett rangsor külföldön széles körben ismert, de eléggé vitatott. E rangsor nagyon leegyszerűsített szempontrendszer alapján készül, amit joggal bírál a szakirodalom¹.

Az Európai Unió éppen ezen okok miatt egy külön rangsort tervez összeállítani, és ezzel egy nemzetközi konzorciumot (CHERPA²) bízott meg. Az eddigi rangsorokkal szemben számos kritika fogalmazódott meg: azon rangsorok, amelyek a kutatásra fordítanak nagyobb hangsúlyt, elsősorban a természettudományban erősebb egyetemek számára kedveznek; vannak olyanok, amelyek inkább az idézettségre, illetve a megkérdezett oktatók

¹ Lásd például: Răzvan V. Florian (2007): Irreproducibility of the results of the Shanghai academic ranking of world universities. In: *Scientometrics*. Akadémiai Kiadó. Vol. 72, Nr. 1 / July, 2007, vagy Nian Cai Liu–Ying Cheng (2005): *The Academic Ranking of World Universities*. In: *Higher Education in Europe*, Vol. 30, Issue 2. July

² Consortium for Higher Education and Research Performance Assessment.

szubjektív véleményére alapoznak, amely szintén a lista torzulását jelentheti. A nemzetközi tudományos életben jelentős szerepet játszó kutatók pedig nem biztos, hogy ismerik a nem angol nyelvű, de minőségi oktatást nyújtó felsőoktatási intézményeket. (Riba 2010:29–30)

Tanulmányunkban elsősorban a magyarországi rangsorok figyelembevételére koncentráltunk, mivel kutatásunkban alapszakra jelentkező hallgatók preferenciáit vizsgáltuk, másrészt a kérdőívek feldolgozásakor hamar világossá vált számunkra, hogy a külföldi rangsorokat többségében nem is ismerik a leendő hallgatók.³

Mihályi (2002:46–54) tanulmánya volt az első olyan cikk, amelyben Magyarországon rangsorolni próbálták a közgazdasági képzést nyújtó főiskolákat és egyetemeket. Őt szempont szerint rangsorolta az intézményeket: kapacitás (például költségvetés), követelmények (például az oktatott tárgyak száma), diákok (például felvételi adatok), oktatók (ezt a mutatót egyes intézmények ellenállása miatt nem sikerült teljes körűen mérni) és reputáció (nagyvállalatok, pénzintézetek véleménye). Majd arany, ezüst és bronz fokozatot kaptak a legjobb intézmények, külön a főiskolai, külön az egyetemi képzésben. A tanulmány mindemellett még egy érdekes tényre rávilágított: a vállalati válaszadók közül voltak, akik olyan szakot értékelték, amelyen még nem volt végzős diák. Mihályi (2002:46–54) véleménye szerint, ennek egyik oka lehet, hogy a válaszadók egy ismert intézmény új szakjaira is „kivetítik” elvárásaikat.

Fábri (2008:1117) egyértelműen rámutat, hogy a felsőoktatási rangsorok elsősorban a „presztízst mérik”, azaz a leendő hallgatók elképzeléseit rangsorolják. A felsőoktatási rangsorok így azt is megmutatják, hogy a diákok hogyan vélekednek az intézményekről. Sajnos van rá példa, hogy kiderül a felvételi után: a diákok nem igazán azt kapják az intézménytől, amit vártak.

Az egyetemi felsőoktatási rangsorok módszertani kérdéseivel kapcsolatosan Magyarországon számos tanulmány, kritikai elemzés született. Vizsgáljuk meg, hogy milyen hiányosságokra hívták fel az elemzők a figyelmet! A Felvi összeállítását az Országos Felsőoktatási Információs Központ hozza nyilvánosságra a www.felvi.hu honlapon.⁴ Ezt az elemzést 17 mutató alapján állítják össze. Nem nevezhetjük rangsornak, hiszen a Felvi honlapján a jelentkező maga választhatja ki az intézmény és a szak megadása után, hogy milyen szempontok alapján kéri a rangsorolást (például: a felvettek pontátlagja, jelentkezőkből bejutottak aránya). Joggal kritizálható azért, hogy egy kivétellel csak bemeneti mutatókat vizsgál, mint például a felvettek száma, pontátlagja, a jelentkezők száma az első helyen stb. Talán csak a PhD-fokozatot szerzők száma tekinthető kimeneti mutatónak, ez azonban nem sok támpontot nyújt az alapszakra jelentkezőknek (Török 2008a:880). A Felvi rangsorát a HVG is közli.

A *Heti Válasz* rangsorának elkészítése során figyelembe veendő szempontokat a CEMI (Central European Management Intelligence) kutatócsoportja állítja össze. A lista hét képzési területen – gazdasági, jogi, idegenforgalmi, kommunikáció, gépészmérnök, orvosi, informatikus – végez összehasonlításokat. A rangsorok elkészítésekor hat indikátort vesznek figyelembe: túljelentkezés, diák/tanár arány, oktatói összetétel, OTDK, foglalkoztatók véleménye, fejtudás véleménye. Ezek között már kiegyenlítetten található meg a

3 A külföldi felsőoktatási rangsorok elemzésére érdemesebb a mesterszakosok döntését befolyásoló tényezők elemzésekor kitérni, hiszen megfelelő nyelvtudás hiányában – bár nyitva állnak a külföldi egyetemek kapui a hallgatók előtt – gyakran nem mernek belevágni az alapszak külföldön történő elvégzésébe.

4 Az adatok forrása: www.felvi.hu

bemeneti és kimeneti mutatók (Vadas 2009). Sajnos ebben a rangsorban sem veszik figyelembe a kutatás-fejlesztési tevékenységet. További gond, hogy az egyes intézményeket minősítő mutatószám a fenti indikátorok egyszerű súlyozott átlaga, s ez súlyos torzulásokhoz vezethet (Török 2008a:884–885).

A *Népszabadság Top* kiadványa az Educatio Kht. adatai alapján állítja össze rangsorát. Itt is megjelennek a bemeneti és kimeneti mutatók, sőt tovább színesíti a képet a képzési minőség és a hallgatói összetétel elemzése, illetve a külföldi továbbtanulási lehetőségekről is tájékozódhat a jelentkező (<http://nepszabadsagzrt.hu/termek/129->).

Több javaslat is született az utóbbi években a rangsorok módszertanának átalakítására, minőségi javítására. Egy ilyen javaslat, hogy kapcsolódjanak össze a magyarországi rangsorok a külföldi rangsorokkal, így megkönnyítve a külföldön- vagy Magyarországon továbbtanulni szándékozók választását (Török 2008b:31–32).

Szükségesnek látszik megjegyezni, hogy a legújabban elindított kutatóegyetemi pályázat keretében előírt követelmények alkalmasak arra, hogy más szempontokkal együtt kiindulópontot képezzenek egy szélesebb bázisú felsőoktatási rangsor kialakításához – igaz, egyelőre csak hazai keretekben. Ez az egyik támpontja lehet – számos más mellett – egy mérvadó magyarországi rangsor elkészítésének. A kutatóegyetemi címek odaítélése már világosan mutatni fogja az egyes egyetemek tudományos teljesítményének értékét, s a rangsorokban is figyelembe vehetővé teszi a kutatás-fejlesztési tevékenységet. Ugyanakkor még mindig fontos marad az a kérdés, hogy mely diplomákkal lehet gyorsan és jól kereső állásokat találni a munkaerőpiacon, illetve hogy mely diplomákat lehet kisebb erőfeszítéssel megszerezni (Török 2009:245).

Véleményünk szerint éppen ezért érdemes lenne a rangsorok összeállításakor jobban figyelembe venni a kimeneti mutatókat – amint azt Török is hangsúlyozta –, hiszen a későbbi elhelyezkedés esélyét választásuk során nagymértékben veszik figyelembe a hallgatók. Igaz, Fábri (2008:1118) cikke alapján nem ez a tendencia figyelhető meg. Azonban a későbbi elhelyezkedési arányok figyelembevétele, valamint annak a mérése, hogy mennyi idő telt el a diploma kézhezvételétől az első munkahely megtalálásáig, vagy akár annak vizsgálata, hogy a felsőoktatási intézménynek mennyire sikerült felkészíteni a diplomást a későbbi tanulmányokra vagy a betöltött munkakörre, még mindig hátra van.

A kutatásunk módszertana és mintája

Kutatásunk egy felmérésen nyugszik, amelynek keretében a közép-dunántúli régió egyik meghatározó felsőoktatási intézményének két nyílt napján egy kérdőívet töltöttünk ki az érdeklődő diákokkal. A novemberi és a januári nyílt napokon meglehetősen sok diák vett részt, és közülük 265 hallgatójelöltet kérdeztünk meg. A becsléseink szerint több mint 16%-os megkérdezési arány képezte szignifikanciaszint megfelelőnek mondható.⁵ A minta sajátosságai közé tartozik, hogy nem egy régió, megye vagy város középiskolás végzős tanulói közül való véletlenszerű kiválasztásból jött létre, hanem olyanokból, akik kifejezetten érdeklődnek a továbbtanulás iránt és még nem döntöttek el teljesen biztosan, hogy mely helyekre adják be a jelentkezésüket, és ezért jelentek meg egy egyetem nyílt napján. A minta tehát nem területileg reprezentatív, hanem abból a szempontból az, hogy a benne szereplők

⁵ A két nyílt napon összesen 1588 diák vett részt.

egy olyan dunántúli középiskolás populáció tagjai, akik szeretnének felvételt nyerni a következő egyetemi tanévre. Korábbi kutatásaink alapján feltételeztük (Szívós-Kovács 2010), hogy a hallgatójelöltek, mivel széles körben és sok információ elérésére használják az internetet, az egyetemi rangsorokat is elsősorban onnan ismerik. Feltételeztük azt is, hogy a rangsorok, mivel hozzájárulnak az egyetem presztízsének erősítéséhez, befolyásolják a hallgatójelöltek választását. Kutatási hipotéziseink közé tartozott az is, hogy a fővárosi oktatási intézmények továbbra is jelentős vonzerőt gyakorolnak a hallgatójelöltekre és fennmarad az oda irányuló oktatási mobilitás.

A kérdőív összesen 18 kérdést tartalmazott, amelyek között szerepeltek olyan kérdések is, amelyekkel a diákok hovatartozását, oktatási mobilitását, egyetemválasztási szempontjait és elvárásait kívántuk felmérni. A kérdésblokkok a következők voltak:

- A kitöltő személy alapvető adataira vonatkozó kérdések: nem, életkor, lakóhely, régió megnevezése, és annak a régióknak a megnevezése, ahol tanulmányait folytatni szeretné.
- A felsőoktatási rangsorokra vonatkozó kérdések: ismeri-e a magyarországi rangsorokat, mely rangsorokat ismer, ismer-e külföldi rangsorokat, mennyire veszi figyelembe azokat döntése meghozatalakor, hol hallott ezekről a rangsorokról, honnan szerzi be azokat, véleménye szerint mitől lesz jobb helyezése a rangsorban egy felsőoktatási intézménynek?
- A hallgatójelölt által a felsőoktatási intézmény kiválasztásakor figyelembe vett egyéb preferenciákra vonatkozó kérdések: milyen területen kíván továbbtanulni, milyen szempontokat vesz még figyelembe, amikor felsőoktatási intézményt választ, honnan szerzi be információit a felsőoktatási intézményekről?

A kérdések között néhány kontrollkérdés is szerepelt, például, hogy ismer-e felsőoktatási rangsorokat, és hogy mennyire fontosak azok, hogy hol helyezkedik el az adott intézmény a rangsorokban stb. A kérdéseink, bár leendő hallgatóknak tettük fel, nemcsak úgynevezett bemeneti kérdéseket tartalmaztak (például milyen tudományterületen, hol kíván továbbtanulni). Kíváncsiak voltunk arra is, hogy már most mennyire veszik figyelembe továbbtanulási/elhelyezkedési lehetőségeiket, vagyis az intézmény biztosította kimeneti feltételekre vonatkozó elvárásokra is rákérdeztünk.

A két nap alatt kitöltetett 265 kérdőív közül mindössze egy kérdőív volt teljesen értékelhetetlen, harmincegy pedig csak részben értékelhető (adathiány miatt – egy-egy kérdésre nem írtak választ), de ez utóbbi esetben lehetőség volt a részadatok elemzésére.⁶ Az átlagos életkor 18,4 év volt. A mintába kerülő kohorszok: a bezárólag 17–19. életévek közötti korosztályok, amelyek tulajdonképpen az e három, egymásra következő évfolyamba tartozó diákokat ölelik fel. De megjelentek az idősebb diákok is, akik inkább a mesterképzés után érdeklődtek. Számuk azonban elenyésző volt a 265 fős mintában és őket kihagytuk az értékelésből. A következő években számuk növekedhet, a keresztféléves képzések miatt egyre többen készülnek továbbtanulni. Érdemes lenne választásukat megvizsgálni annak a tükrében, hogy ők már sokkal több tapasztalattal rendelkeznek a felsőoktatás terén, mint az alapképzésre jelentkezők.⁷ A többi hallgatójelölt életkori megoszlását vizsgálva az

⁶ A tanulmányban szereplő ábrák – ha külön nem jelöljük – a szerzők kutatása alapján készültek és saját szerkesztésűek.

⁷ A további elemzésekben eltekintünk a mesterszakos hallgatók válaszainak értékelésétől, mivel véleményük – a több tapasztalat miatt – torzíthatná az eredményeinket. Az adatok tisztítása után három életkorú: 17, 18 és 19 éves hallgatójelölt maradtak a mintában.

eltérés abból adódhat, hogy az évvesztesek, az ötéves képzésű középiskolába járók és azok is szerepelnek a kutatásban, akik majd csak a felvételi eljárás után töltik be 18. életévüket. A legidősebb kitöltő 26, a legfiatalabb 17 éves volt.

A mintavétel helyéből az következik, hogy adataink elsősorban az említett felsőoktatási intézmény környezetében élő és vonzáskörzetébe tartozó végzős középiskolások egyetem- és főiskola-választási magatartásáról nyújt információkat, de egyes adatcsoportokat más forrásokból származó adatokkal összekapcsolva tágabb összefüggésekre is kitekinthetünk.

A hallgatójelöltek lakhelye és oktatási mobilitási szándékai

A legtöbb látogató a középmezretű városokból érkezett, amelyek a városok rangsorában a főváros és a megyei jogú városok (többségükben megyeszékhelyek) után a harmadik helyen állnak.

2. táblázat

A kitöltők lakóhely szerinti megoszlása

Megnevezés	Százalék
Főváros	1
Megyei jogú város	19
Város	41
Község	11
Falu	27
Tanya	1

Minta legtöbb diákja a közép-dunántúli régióból érkezett. Az adott egyetem tehát a közép-dunántúli és a nyugat-dunántúli régiót tekintheti a fő vonzáskörzetének. A továbbtanulás helyszínének megválasztása viszont már azt mutatja, hogy a fenti két régióból is többen más régiókban vagy a fővárosban szeretnének inkább továbbtanulni.

3. táblázat

Magyarország melyik régiójából érkezett a hallgató?

Megnevezés	Százalék
Budapest	0
Észak-Magyarország	1
Észak-Alföld	1
Dél-Alföld	0
Közép-Magyarország	4
Dél-Dunántúl	4
Közép-Dunántúl	70
Nyugat-Dunántúl	20

A kérdőívünkben egyszerre több régiót is megjelölhetett a kitöltő, ahol tovább szeretne tanulni. A 4. táblázatban már a felsőoktatási mobilitási irányok százalékos megoszlása szerepel. A válaszok között a Budapest, illetve a közép-magyarországi régió irányába történő elmozdulás már megfigyelhető, bár a két, fentebb említett dunántúli régió még domináns maradt.

4. táblázat

Régió, régiók, melyekben továbbtanulását tervezi

Megnevezés	Százalék
Budapest	21
Észak-Magyarország	1
Észak-Alföld	0
Dél-Alföld	2
Közép-Magyarország	9
Dél-Dunántúl	5
Közép-Dunántúl	46
Nyugat-Dunántúl	16

Ez az adatsor a dunántúli régiók viszonylag erős megtartó képességéről tanúskodik, hiszen a felsőoktatási intézmények kapacitás és minőség szerinti megoszlása hazánkban területileg meglehetősen egyenlőtlen, amint azt az 5. táblázat mutatja. Közép-Magyarország, közelebről Budapest túlsúlya nagyon érvényesül, és ez igen erős vonzást jelent a távolabbi régiók leendő hallgatóira nézve is. A 3. és 4. táblázat mutatja, hogy miközben a mintában szereplő hallgatójelöltek közül csak 1% jött Budapestről és 4% Közép-Magyarországról, addig már 30 százalékuk tervei között szerepel az is, hogy esetleg ugyanebben a két régióban (Budapestet is régiónak tekintve) tanul tovább.

A főváros, illetve Közép-Magyarország túlsúlya jellemző – ebbe a régióba áramlik a legtöbb hallgató, mivel a felsőoktatási kapacitás itt nagyobb, mint az ország többi régiójában együttvéve, és a minőségi mutatók is nagyon erősek. Az adataink megerősítik azt, hogy a mintába bekerült hallgatójelöltek jelentős részében is megvan az a hajlandóság, hogy a fővárosban és a közép-magyarországi régióban levő felsőoktatási intézményt válasszanak. A 6. táblázat is világosan mutatja, hogy – miközben 2004 óta folyamatosan csökken a jelentkezők létszáma – a Budapestet és Pest megyét választó felvett hallgatók létszáma – ha kismértékben is – folyamatosan emelkedik. Ez a főváros és Pest megye felé irányuló felsőoktatási mobilitást jelent. Mindeközben a közép-dunántúli és a nyugat-dunántúli régió együttes hallgatói létszáma kismértékben csökken, és a dél-dunántúli régióé (a pécsi és kaposvári egyetemé) kis növekedést mutat.

5. táblázat

A felsőoktatási intézmények területi megoszlása (intézmények száma, db)

Régió	2005	2006	2007	2008
Közép-Magyarország (Budapest, Pest megye)	39	39	39	40
Közép-Dunántúl (Fejér, Komárom-Esztergom, Veszprém)	8	8	8	7
Nyugat-Dunántúl (Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala megye)	4	4	4	3
Dél-Dunántúl (Baranya, Somogy, Tolna megye)	3	3	3	3
Észak-Magyarország (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád megye)	5	5	5	5
Észak-Alföld (Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)	6	6	6	6
Dél-Alföld (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád megye)	6	6	6	6

Forrás: KSH

6. táblázat

A hallgatók területi megoszlása – nappali tagozat (fő)

Régió	2005	2006	2007	2008
Közép-Magyarország (Budapest, Pest megye)	109 621	111 975	114 505	115 710
Közép-Dunántúl (Fejér, Komárom-Esztergom, Veszprém)	17 712	17 611	17 500	15 850
Nyugat-Dunántúl (Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala megye)	15 847	16 322	16 093	15 783
Dél-Dunántúl (Baranya, Somogy, Tolna megye)	20 248	21 455	21 827	22 141
Észak-Magyarország (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád megye)	14 812	15 533	15 414	15 295
Észak-Alföld (Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)	27 419	29 543	30 589	31 355
Dél-Alföld (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád megye)	25 823	26 235	26 965	26 794

Forrás: KSH

A leendő hallgatók oktatási intézményi háttere

A nyílt napra a legtöbb hallgatójelölt gimnáziumból (68%) és szakközépiskolából (32%) érkezett. Az egyéb kategóriát megjelölők általában tovább pontosították a középfokú oktatási intézményt (hatosztályos gimnázium) vagy egy speciális oktatási típust (technikusi, akkreditált logisztikai ügyintéző képző) jelöltek meg.

A felsőoktatási rangsorok ismertsége és felhasználása

A felmérésünk kimutatta, hogy a válaszadók közel háromnegyede ismeri a magyarországi felsőoktatási rangsorokat. Sokan voltak azonban ezzel úgy, hogy ugyan tudnak róluk, hogy vannak, de magukat a módszertanokat nem ismerik. Ez a kontrollkérdéseknél derült ki. Voltak, akik megjelölték, hogy nem ismerik ezeket a rangsorokat, később mégis bejelölték, hogy döntésüknél figyelembe veszik azokat. Mindenesetre a hallgatójelöltek döntő többsége (73%) ismeri azokat.

A hazai felsőoktatási rangsorok közül hármat nevesítettünk: a *Heti Világgazdaság (HVG)*, a *Heti Válasz* és az interneten levő *Felvi* rangsorát. A leendő hallgatók körében egyértelműen ez utóbbi volt a legismertebb. Ez megfelelt ama feltételezésünknek, hogy ezt a nemzedéket az internet folyamatos használata jellemzi, de az is bizonyosan közrejátszik, hogy a továbbtanulással kapcsolatos kérdéseikre leginkább ezen a honlapon találnak választ. Legkevesebben a *Heti Válasz* felsőoktatási rangsorát jelölték meg, ami érthető, hiszen ez tekint vissza a legrövidebb múltra, és a hetilap olvasótábora is jóval kisebb, mint a befutottnak számító *HVG*-é.⁸

7. táblázat

A felsőoktatási rangsorok ismertsége

Megnevezés	Százalék
Felvi	73
HVG	23
Heti Válasz	2
Egyéb	2

Bár voltak, akik az egyéb kategóriát megjelölték, de nem nevesítették. Így arra vonatkozóan nem sikerült adatokat nyernünk, hogy milyen más rangsort ismerhetnek. Külföldi felsőoktatási rangsorokat a kitöltők 98 százaléka egyáltalán nem ismer. Csekély számú válaszadó jelölte meg, hogy ugyan ismer ilyen rangsort, megnevezni azonban nem tudta. Ezek az arányok egyáltalán nem meglepőek, ha tekintetbe vesszük azt, hogy a hallgatójelöltek életkoruk miatt értelemszerűen az alapképzések iránt érdeklődtek és a BSc képzést valamely magyarországi felsőoktatási intézményben fogják elvégezni.

⁸ A MATESZ, a Magyar Terjesztés-ellenőrző Szövetség honlapján elérhető kimutatás szerint (www.matesz.hu) 2009 második félévében a HVG összes terjesztett példányszáma valamivel meghaladja a 75 ezret, a Heti Válasz összes terjesztett példányszáma pedig a 20 ezret.

Mint az fentebb már kiderült, a legtöbben az interneten olvastak a felsőoktatási rangsorokról. Későbbi kérdésekre adott válaszokban is előjött az, hogy mennyire fontos az internet a tájékozódáskor, felsőoktatási intézményekkel kapcsolatos információk beszerzésekor, a döntés meghozatalakor. Ez az adatsor megerősíti azt az utóbbi években tapasztalható tendenciát, amelynek értelmében az internet a fiatalabb nemzedékek elsődleges tájékozási forrásává vált (Szívós–Kovács 2010:84–94).

8. táblázat

Honnan hallott a felsőoktatási rangsorokról?

Megnevezés	Százalék
Családtagtól hallottam.	8
Újságból.	12
Az interneten olvastam róla.	41
Rádióból.	1
Televízióból.	3
Az iskolában, a barátoktól hallottam róla.	16
Az iskolában, az osztályfőnöki órán hallottam róla.	18
Egyéb helyről.	1

A felsoroltakon kívül más felsőoktatási intézmény nyílt napján is beszerezhető az információ a felsőoktatási rangsorokról. A következő, másutt elhelyezett kérdésre adott válaszok szintén megerősítik az internet mint információbeszerzési forrás első helyét. Bár kevesebben hallottak először az interneten keresztül a felsőoktatási rangsorokról, mint ahányan ismerik azokat, de ha már tudnak a létezésükről, akkor 70 százalékuk ott keresi meg a rendelkezésre állókat.

9. táblázat

Honnan szerzi be a felsőoktatási rangsorokat?

Megnevezés	Százalék
Az internetről töltöm le.	70
Megveszem az újságárusnál.	10
Ismerősöktől kapom.	14
Könyvtárban nézem meg.	6
Egyéb helyről.	0

Ahogy a leendő hallgatók választanak

A leendő hallgatók döntéshozásában számos szempont érvényesül. Ezeknek vizsgálata azért fontos, mert rávilágíthat arra, milyen információkra van szükségük, illetve milyen tényezők értékelésében és összehangolásában kell segítséget nyújtani nekik.

10. táblázat

Döntése meghozatalakor mennyire veszi figyelembe a felsőoktatási rangsorokat?

Megnevezés	Százalék
Ez alapján döntök.	5
Döntésemet nagyban befolyásolja.	39
Döntésemet csak kis-mértékben befolyásolja.	49
Egyáltalán nem veszem figyelembe.	7

A leendő hallgatók döntéshozatalával kapcsolatban megállapítható, hogy a hallgatójelöltek két nagy csoportra oszlanak a tekintetben, döntésüket befolyásolja-e az, hogy a célul választott oktatási intézmények milyen helyet foglalnak el a felsőoktatási rangsorokban. Későbbi kérdésre adott válaszaikban kiderült, mely tényezőket veszik még figyelembe. A két szélsőséges esetre („egyáltalán nem veszem figyelembe”, illetve „ez alapján döntök”) nagyon kevés válasz érkezett.

A 11. táblázat adatai mutatják, hogy a leendő hallgatók fele miért csak kismértékben veszi figyelembe a felsőoktatási rangsorokat. Az egyetemi hallgatókkal folytatott személyes beszélgetések, az osztályfőnöki órák, a média egyéb hírei jelentős arányt képviselnek a leendő hallgatók információforrásai között. Ezek közül is kiemelendők az osztályfőnöki órák és az érdeklődés tárgyát képező felsőoktatási intézmények hallgatóival és volt hallgatóival, diplomásaival folytatott beszélgetések, mert ezek személyre szabott információszerzést tesznek lehetővé számukra. Az ilyen beszélgetések továbbra is fontos szerepet fognak játszani a leendő hallgatók döntési folyamataiban, sőt éppen ezeknek a mennyiségét kellene megnövelni és a formáit bővíteni, mert ezek csökkenthetik leginkább a téves döntések számát. Mindamelllett az internet itt is kiemelkedő információforrásként szerepel.

Honnan szerzi be információit a felsőoktatási intézményekről?

Megnevezés	Százalék
Internet.	53
Beszélgetés már ott tanulókkal, ott végzettekkel.	19
Televízió.	3
Rádió.	1
Újságok.	12
Osztályfőnöki óra.	10
Egyéb helyről.	2

Az egyetemek és főiskolák nyílt napjai alkalmat kínálhatnak a végzettek és a középiskolások találkozására, akik első kézből tudnák meg, hogy az általuk vágyott diploma megszerzése milyen egyetemi feladatokat jelent, és milyen esélyeket és választásokat tett lehetővé a munkaerőpiacon.

Következtetések

Tanulmányunkban egy felmérés adatai alapján képet alkotunk arról, hogy a felsőoktatás kapujában álló végzős vagy már végzett középiskolások milyen szempontokat vesznek figyelembe döntésük során, és ezenbélül pedig főleg arról, mennyire befolyásolják választásaikat a felsőoktatási rangsorok. Mindenekelőtt hangsúlyoznunk kell a felmérésünk esettanulmányyszerű jellegét és korlátozott reprezentativitását.

A kutatás eredményei azt mutatják, a hallgatójelöltek megpróbálnak minél több helyről információt gyűjteni a megcélzott felsőoktatási intézményekről, és a források között az internet játszik nagyon fontos szerepet. A hallgatójelölteknek a felsőoktatási rangsorokhoz való viszonyát vizsgálva arra a következtetésre jutottunk, hogy a diákok harminckilenc százaléka jelentős mértékben, negyvenkilenc százaléka kismértékben figyelembe veszi azokat. A legtöbben az internetet böngészve szereztek tudomást a felsőoktatási rangsorokról, és még nagyobb azoknak a száma, akik az internetről töltik le. E rangsorok ugyan jelentős szerepet töltenek be számos más döntéshatározó tényező mellett, de súlyuk nem haladja meg a negyven százalékot. Amíg a rangsorok összeállítói nem fordítanak több figyelmet arra, hogy a kimeneti feltételeket (a diplomát szerettek száma a felvettekéhez képest, a mesterszakokra elfogadottak száma, az elhelyezkedések sikere, a diplomák munkaerőpiaci értéke) jobban bevonják az értékelésbe, addig nem is kívánatos, hogy lényegesen változzék ez az arány. Jelentős az ismerősi, még inkább a baráti és családi körből szerzett információknak a döntésre gyakorolt hatása, bár a hallgatójelöltek szeretik fönntartani maguknak a végső döntést.

Mivel a két legfontosabb döntéshatározó alapközösség – a család és a baráti kör – többnyire valamilyen kapcsolatban van a középiskolával, amely maga is döntéshatározó intézmény (pl. osztályfőnöki órák), ezért annak nagyobb szerepe lehetne az információk terítésében és a döntési szempontok értékelésében és rangsorolásában. Ehhez rendszerebb

és a részletekbe jobban belemenő tájékoztatásra van szükség a felsőoktatási intézmények részéről is a középiskolák felé. Az egyetemi és főiskolai nyílt napokat, amelyeken a hallgatójelöltek szívesen vesznek részt, az eddiginél részletesebben tájékoztató és még inkább párbeszédesebb fórumokká kellene alakítani. A felsőoktatási intézmények átgondolt tájékoztatása nemcsak a felhasználóbarát, a középiskolás diákok számára kialakított internetes felületek gyarapítását jelentheti, hanem más információforrások kialakítását is: például bővebb tájékoztatást a nyílt napokról, végzős hallgatók és már elhelyezkedett diplomások meghívását ottani konzultációs lehetőségek felkínálása végett, valamint mélyebb bepillantást a követelményrendszerekbe, a későbbi oktatók megismerését, kapcsolatfelvétel lehetőségét a választandó szakok oktatóival és hallgatóival.

Az idővel, pénzzel és fáradtsággal való takarékoskodás nagyon fontos formája lehet az, ha a felsőoktatási intézmények kiválasztása előtt álló hallgatójelöltek döntését az eddiginél sokkal jobban segítik mind a döntési szempontrendszer kialakításában, mind pedig az információk jóval szélesebb körének biztosításával.

Irodalom

- Fábrí György (2008): *Magyar felsőoktatási rangsorok – tíz év tükrében. Hozzászólás Török Ádám cikkéhez. Közgazdasági Szemle*. LV. évf. 2008. december. 1116–1119.
- Kuráth Gabriella (2007): *A hazai felsőoktatási intézmények regionális hatásának vizsgálata a beiskolázási marketingmunkában. Tér és Társadalom*. 2007/4. 95–129.
- Liskó Ilona (2003): *Továbbtanulási ambíciók és esélyek. Educatio*. 2003/2. 222–235.
- Riba István (2010): *Trónfosztási kísérlet. Viták az egyetemi rangsorokról. HVG*. 2010. január 16. 29–30.
- MATESZ: Magyar Terjesztés-ellenőrző Szövetség. www.matesz.hu
- Szívós Mihály–Kovács Bernadett (2010): *Az egyetemi kutatási tevékenységpalettájának átalakulása: tudomány és internet kapcsolata a nyugat- és közép-dunántúli régió felsőoktatási intézményeinek internethasználatára alapján. Magyar Tudomány*, 171. évfolyam. 81–94.
- Török Ádám (2008a): *A mezőny és tükröképei. Megjegyzések a magyar felsőoktatási rangsorok hasznáról és korlátairól. Közgazdasági Szemle*, LV. évf. 2008. október. 874–890.
- Török Ádám (2008b): *Felsőoktatási rangsorok. Lemaradásunk torzképei. Figyelő*, 2008. szeptember 11–17. 31–32.
- Török Ádám (2009): *Verseny a felsőoktatásban – így mértek ti. In: A jelen a jövő múltja. Járatlan utak – járt úttalanságok*. Szerk.: Muraközy László. 241–294. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Központi Statisztikai Hivatal. www.ksh.hu
- Kozma Tamás (2006): *Felsőoktatási rangsorok. Educatio*. 2006/4. 843–852.
- Mihályi Péter (2002): *Mit érnek a közgazdász diplomák? Figyelő*. 2002. szeptember 12. 37. szám 46–54.
- TOP Felsőoktatási Intézmények. *Népszabadság*. <http://nepszabadsagzrt.hu/termek/129->
- Vadas László (2009): *Versenyútasok az oktatásban – Heti Válasz Felsőoktatási rangsor*. „Az oktatás nyilvánossága” konferencia. Budapest, 2009. november 11.